

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

кафедра публічного адміністрування

(повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

Децентралізація влади та реформа державного управління

(назва дисципліни)

на тему: Фінансова самостійність територіальних громад

Студентки Гройс А.Ю.

(прізвище та ініціали)

курсу II

групи ТУзд-8-25-М1ПУА-Н(2,0 здс)

напряму підготовки (спеціальності) _____

Публічне управління

та адміністрування

спеціалізації _____

Керівник Борисенко Ю.В.

канд.наук з держ.управл.. доцент кафедри

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Київ
2026 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ФІНАНСОВА САМОСТІЙНІСТЬ ЯК ОСНОВА	
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	8
1.1. Сутність фінансової самостійності територіальних громад та її роль у системі місцевого самоврядування.....	8
1.2. Джерела формування фінансових ресурсів територіальних громад.....	11
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ	
САМОСТІЙНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ В	
УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	15
2.1. Сучасний стан фінансового забезпечення територіальних громад...	15
2.2. Оцінка доходної та видаткової бази територіальних громад.....	19
2.3. Основні проблеми забезпечення фінансової самостійності територіальних громад.....	23
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ	
ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	26
3.1. Зарубіжний досвід забезпечення фінансової самостійності місцевих громад та можливості його використання в Україні.....	26
3.2. Перспективні напрями підвищення фінансової спроможності та самостійності територіальних громад.....	29
ВИСНОВКИ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37

ВСТУП

У сучасних умовах трансформації системи публічного управління та поглиблення процесів децентралізації в Україні особливого значення набуває питання забезпечення фінансової самостійності територіальних громад. Саме рівень фінансової спроможності місцевого самоврядування визначає реальні можливості територіальних громад щодо здійснення власних і делегованих повноважень, забезпечення соціально-економічного розвитку територій, фінансування місцевих програм, утримання об'єктів комунальної інфраструктури та підвищення якості життя населення.

Фінансова самостійність територіальних громад є однією з ключових умов ефективного функціонування системи місцевого самоврядування, оскільки саме наявність стабільної дохідної бази, достатнього обсягу фінансових ресурсів, права самостійно формувати та використовувати місцеві бюджети створює передумови для реального самоврядування, розвитку місцевої ініціативи та підвищення відповідальності органів місцевої влади перед громадою. У цьому контексті фінансова самостійність виступає не лише фінансово-економічною категорією, а й важливим інструментом зміцнення інституційної спроможності територіальних громад.

Актуальність теми курсової роботи зумовлена тим, що в умовах сучасних викликів, пов'язаних із соціально-економічною нестабільністю, нерівномірністю розвитку територій, зростанням навантаження на місцеві бюджети та необхідністю забезпечення стійкості громад, питання фінансової самостійності територіальних громад набуває особливої практичної ваги. Попри позитивні результати бюджетної децентралізації в Україні, значна частина територіальних громад і надалі стикається з проблемами обмеженості фінансових ресурсів, недостатньої диверсифікації джерел доходів, залежності від міжбюджетних трансфертів, нерівномірності податкового потенціалу та недостатньої ефективності управління місцевими

фінансами.

Проблематика фінансової самостійності територіальних громад є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, економістів, фахівців у сфері місцевого самоврядування, публічних фінансів і регіонального розвитку. У наукових працях значна увага приділяється питанням формування фінансової бази місцевого самоврядування, бюджетної децентралізації, міжбюджетних відносин, місцевого оподаткування, підвищення фінансової спроможності територіальних громад та удосконалення механізмів управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні. Водночас сучасні умови розвитку територіальних громад, а також нові виклики, пов'язані з воєнним станом, відновленням територій та необхідністю зміцнення місцевої економічної бази, потребують подальшого наукового осмислення й пошуку ефективних шляхів забезпечення фінансової самостійності громад.

Метою курсової роботи є визначення напрямів удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами територіальних громад в Україні в умовах децентралізації.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено вирішення таких завдань:

- розкрити сутність фінансової самостійності територіальних громад та її роль у системі місцевого самоврядування;
- охарактеризувати джерела формування фінансових ресурсів територіальних громад;
- проаналізувати сучасний стан фінансового забезпечення територіальних громад та здійснити оцінку доходної та видаткової бази територіальних громад;
- виявити основні проблеми забезпечення фінансової самостійності територіальних громад та обґрунтувати перспективні напрями зміцнення фінансової самостійності територіальних громад в Україні.

Об'єктом дослідження є фінансова система територіальних громад в

Україні.

Предмет дослідження - теоретичні, організаційно-економічні та практичні аспекти забезпечення фінансової самостійності територіальних громад.

Інформаційну базу дослідження становлять Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, закони України у сфері місцевого самоврядування та бюджетної децентралізації, офіційні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства розвитку громад та територій України, Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, аналітичні звіти та статистичні дані.

Практичне значення курсової роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані для поглиблення теоретичних знань щодо фінансової самостійності територіальних громад, а також при підготовці навчальних, наукових та аналітичних матеріалів, пов'язаних із проблемами розвитку місцевих фінансів і бюджетної децентралізації.

Структура курсової роботи зумовлена метою, завданнями та логікою дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють теоретичні, аналітичні та практичні аспекти теми, висновків, списку використаних джерел .

РОЗДІЛ 1

ФІНАНСОВА САМОСТІЙНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Сутність фінансової самостійності територіальних громад та її роль у системі місцевого самоврядування

У сучасних умовах розвитку місцевого самоврядування в Україні особливого значення набуває питання фінансової самостійності територіальних громад, оскільки саме вона є базовою передумовою їх реальної спроможності виконувати покладені на них функції та забезпечувати належний рівень соціально-економічного розвитку відповідних територій. Фінансова самостійність територіальних громад виступає не лише економічною характеристикою їх функціонування, а й важливим інституційним чинником ефективності місцевого самоврядування, демократизації управління, зміцнення місцевої ініціативи та відповідальності органів влади перед населенням.

У загальному розумінні фінансова самостійність територіальних громад означає здатність органів місцевого самоврядування самостійно формувати, розподіляти та використовувати фінансові ресурси для забезпечення виконання власних і делегованих повноважень, реалізації програм місцевого розвитку, фінансування соціальної інфраструктури та задоволення потреб жителів громади. Вона передбачає не лише наявність фінансових ресурсів як таких, а й право та реальну можливість місцевої влади приймати рішення щодо їх мобілізації та використання відповідно до пріоритетів розвитку конкретної громади[11].

Фінансова самостійність є невід'ємною складовою економічної основи місцевого самоврядування, оскільки без достатнього фінансового забезпечення територіальна громада не може бути

повноцінним суб'єктом місцевого розвитку. Саме тому в сучасній теорії місцевих фінансів фінансова самостійність розглядається як одна з ключових характеристик дієздатності громади, її інституційної спроможності та рівня автономії у прийнятті управлінських рішень.

Сутність фінансової самостійності територіальних громад розкривається через низку важливих характеристик. По-перше, вона передбачає наявність власної дохідної бази, яка дозволяє формувати місцеві бюджети не лише за рахунок трансфертів із державного бюджету, а й на основі місцевих податків, зборів, неподаткових надходжень, доходів від комунального майна та інших джерел. По-друге, фінансова самостійність означає самостійність у бюджетному процесі, тобто право органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до потреб громади. По-третє, вона пов'язана з відповідальністю за ефективність використання ресурсів, оскільки місцева влада має не лише отримувати кошти, а й забезпечувати їх результативне, цільове та економічно обґрунтоване використання.

Для більш повного розуміння сутності фінансової самостійності територіальних громад доцільно виділити її основні ознаки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні ознаки фінансової самостійності територіальних громад [13]

Ознака	Характеристика
Наявність власних фінансових ресурсів	Формування доходів громади за рахунок власних і закріплених джерел
Самостійність у розподілі коштів	Право органів місцевого самоврядування визначати напрями використання фінансових ресурсів
Бюджетна автономія	Можливість формування, затвердження та виконання місцевого бюджету
Відповідальність за фінансові рішення	Необхідність забезпечення ефективного та цільового використання коштів
Фінансова стійкість	Здатність громади стабільно фінансувати свої видатки
Обмежена залежність від трансфертів	Менша частка зовнішньої фінансової підтримки у структурі доходів

Роль фінансової самостійності територіальних громад у системі місцевого самоврядування є надзвичайно важливою. Передусім вона забезпечує економічну основу функціонування місцевого самоврядування, оскільки саме через фінансові ресурси органи місцевої влади реалізують свої управлінські повноваження. Без фінансового забезпечення неможливе ефективне виконання жодної функції місцевого самоврядування — від утримання органів управління до реалізації інвестиційних програм розвитку території.

У системі місцевого самоврядування фінансова самостійність виконує низку важливих функцій (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Функції фінансової самостійності територіальних громад [11]

Функція	Зміст
Забезпечувальна	Формування ресурсної бази для виконання повноважень громади
Регулююча	Вплив на економічний і соціальний розвиток території
Стимулююча	Заохочення до розширення дохідної бази та ефективного управління
Контрольна	Оцінка ефективності використання місцевих фінансів
Розвиткова	Забезпечення можливостей для стратегічного та інвестиційного розвитку громади

Фінансова самостійність територіальних громад є однією з ключових передумов ефективного функціонування місцевого самоврядування та розвитку територій. Вона забезпечує не лише фінансову основу діяльності органів місцевої влади, а й формує реальні можливості для прийняття самостійних управлінських рішень, підвищення якості місцевих послуг, реалізації стратегічних програм розвитку та зміцнення місцевої демократії.

1.2. Джерела формування фінансових ресурсів територіальних громад

Фінансова самостійність територіальних громад безпосередньо залежить від наявності достатньої та стабільної фінансової бази, яка формується за рахунок різноманітних джерел доходів. Саме структура та обсяг фінансових ресурсів визначають рівень спроможності органів місцевого самоврядування виконувати свої функції, забезпечувати розвиток території, фінансувати соціальну сферу та реалізовувати інфраструктурні проєкти. Тому дослідження джерел формування фінансових ресурсів територіальних громад є важливим елементом аналізу їх фінансової самостійності.

У загальному вигляді фінансові ресурси територіальних громад — це сукупність грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні органів місцевого самоврядування та використовуються для виконання покладених на них повноважень. Основною формою акумулювання цих ресурсів є місцеві бюджети, які відображають фінансову діяльність територіальних громад і є ключовим інструментом реалізації місцевої політики [15].

Джерела формування фінансових ресурсів територіальних громад мають різноманітний характер і можуть бути класифіковані за кількома критеріями, однак найпоширенішою є класифікація за економічною природою доходів. Відповідно до неї фінансові ресурси територіальних громад формуються за рахунок:

- власних доходів;
- закріплених доходів;
- міжбюджетних трансфертів;
- неподаткових надходжень;
- інших джерел.

Основу фінансової самостійності територіальних громад становлять саме власні доходи, які формуються безпосередньо на місцевому рівні та

знаходяться у розпорядженні органів місцевого самоврядування. До них належать місцеві податки і збори, доходи від комунального майна, плата за надання адміністративних послуг, інші надходження, що не залежать від централізованого розподілу.

До основних видів власних доходів територіальних громад належать:

- податок на майно (у тому числі плата за землю);
- єдиний податок;
- туристичний збір;
- місцеві збори;
- плата за адміністративні послуги;
- доходи від оренди комунального майна;
- доходи від діяльності комунальних підприємств.

Значну роль у формуванні фінансових ресурсів територіальних громад відіграють також закріплені доходи, які визначаються законодавством і передаються місцевим бюджетам на постійній основі. Найважливішим серед них є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), який становить значну частину доходів місцевих бюджетів і є одним із ключових джерел фінансової стабільності територіальних громад[12].

Важливим елементом фінансових ресурсів територіальних громад є міжбюджетні трансферти, які надаються з державного бюджету для вирівнювання фінансової спроможності громад та фінансування делегованих повноважень. До них належать:

- базова дотація;
- освітня субвенція;
- медична субвенція;
- інші цільові субвенції.

Для систематизації джерел формування фінансових ресурсів територіальних громад доцільно подати їх у вигляді таблиці.

Таблиця 1.3

Основні джерела формування фінансових ресурсів територіальних громад[12]

Джерело	Характеристика
Власні доходи	Формуються на місцевому рівні, забезпечують фінансову незалежність
Закріплені доходи	Закріплюються законодавством, мають стабільний характер
Міжбюджетні трансфери	Надходять із державного бюджету для фінансового вирівнювання
Неподаткові надходження	Доходи від майна, послуг, адміністративних зборів
Інші джерела	Гранти, кредити, інвестиції

Окрему групу становлять неподаткові надходження, які включають:

- доходи від використання комунального майна;
- адміністративні збори та платежі;
- штрафи;
- інші платежі.

Неподаткові доходи мають важливе значення для диверсифікації фінансових ресурсів громади та зменшення залежності від податкових надходжень і трансфертів.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають альтернативні джерела фінансування, до яких належать:

- інвестиції;
- міжнародна технічна допомога;
- гранти;
- кредити;
- державно-приватне партнерство.

Ці джерела дозволяють територіальним громадам реалізовувати масштабні інфраструктурні проєкти, модернізувати комунальне господарство та підвищувати якість послуг, однак потребують

високого рівня управлінської компетентності та фінансового планування.

Для оцінки ролі різних джерел фінансових ресурсів доцільно виділити їх функції.

Таблиця 1.4

Функції основних джерел фінансових ресурсів територіальних громад[12]

Джерело	Функція
Власні доходи	Забезпечують фінансову незалежність громади
Закріплені доходи	Формують стабільну дохідну базу
Трансферти	Забезпечують фінансове вирівнювання
Неподаткові надходження	Диверсифікують доходи
Інвестиції та гранти	Сприяють розвитку та модернізації

Джерела формування фінансових ресурсів територіальних громад є багатокомпонентною системою, яка включає власні, закріплені, трансфертні та інші надходження. Ефективність їх формування та використання визначає рівень фінансової самостійності громад, їх здатність до розвитку та забезпечення потреб населення. У сучасних умовах особливого значення набуває підвищення ролі власних доходів, диверсифікація джерел фінансування та вдосконалення механізмів управління місцевими фінансами.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

2.1. Сучасний стан фінансового забезпечення територіальних громад

Сучасний стан фінансового забезпечення територіальних громад в Україні є результатом глибоких трансформацій, що відбулися в системі місцевого самоврядування внаслідок реалізації реформи децентралізації. Саме бюджетна та фінансова децентралізація стали тими інституційними змінами, які істотно вплинули на формування нової моделі місцевих фінансів, розширили фінансові повноваження громад, посилили їх бюджетну автономію та створили передумови для підвищення фінансової самостійності територій. Разом із тим, сучасний стан фінансового забезпечення територіальних громад залишається неоднорідним, оскільки рівень їх фінансової спроможності значною мірою залежить від економічного потенціалу, податкової бази, демографічної структури, особливостей територіального розвитку та ефективності управління місцевими фінансами.

У загальному розумінні фінансове забезпечення територіальних громад — це система формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, необхідних для реалізації повноважень органів місцевого самоврядування, фінансування місцевих програм, утримання бюджетних установ, розвитку інфраструктури та задоволення суспільних потреб населення. Фінансове забезпечення є ключовим елементом функціонування місцевого самоврядування, оскільки саме воно визначає реальну здатність громади не лише виконувати свої поточні зобов'язання, а й реалізовувати довгострокову політику розвитку [16].

У сучасних умовах фінансове забезпечення територіальних

громад формується переважно за рахунок:

- податкових надходжень;
- неподаткових надходжень;
- міжбюджетних трансфертів;
- доходів від комунального майна;
- інших джерел.

Сучасний стан фінансового забезпечення територіальних громад в Україні характеризується тим, що в останні роки відбулося зростання ролі місцевих бюджетів у бюджетній системі держави. Це свідчить про посилення фінансової автономії місцевого самоврядування та підвищення значення територіальних громад як самостійних суб'єктів управління розвитком територій. У результаті реформи децентралізації громади отримали більше можливостей для самостійного управління ресурсами, що позитивно позначилося на їх інвестиційній активності, здатності реалізовувати інфраструктурні проєкти, покращувати стан місцевого благоустрою та підвищувати якість публічних послуг.

Для більш наочного узагальнення сучасного стану фінансового забезпечення територіальних громад доцільно подати його основні характеристики у вигляді таблиці.

Таблиця 2.1

Основні характеристики сучасного стану фінансового забезпечення територіальних громад в Україні[18]

Характеристика	Сучасний прояв
Роль місцевих бюджетів	Зростання значення у бюджетній системі держави
Основне джерело доходів	Податкові надходження, насамперед ПДФО
Рівень фінансової автономії	Підвищився внаслідок децентралізації
Диференціація між громадами	Значна нерівномірність фінансової спроможності
Залежність від трансфертів	Зберігається у частини громад
Інвестиційна спроможність	Зростає у фінансово сильних громадах
Фінансова стійкість	Відрізняється залежно від економічної бази громади

Наведені характеристики свідчать про те, що фінансове забезпечення територіальних громад в Україні має змішаний характер: з одного боку, воно демонструє позитивні результати бюджетної децентралізації, а з іншого — зберігає низку структурних диспропорцій.

Не менш важливою характеристикою сучасного стану фінансового забезпечення територіальних громад є структура видатків місцевих бюджетів. Основна частина бюджетних ресурсів спрямовується на фінансування:

- освіти;
- охорони здоров'я;
- соціального захисту;
- житлово-комунального господарства;
- благоустрою;
- культури;
- фізичної культури і спорту;
- утримання апарату управління.

Це свідчить про те, що місцеві бюджети в сучасних умовах виконують не лише фінансову, а й виразну соціальну функцію, оскільки саме через них фінансується значна частина послуг, які безпосередньо впливають на якість життя населення.

Для більш системного розуміння сучасного стану фінансового забезпечення територіальних громад доцільно узагальнити його основні позитивні риси та проблемні аспекти.

Таблиця 2.2

Позитивні тенденції та проблеми сучасного фінансового забезпечення територіальних громад [19]

Позитивні тенденції	Проблемні аспекти
Зростання ролі місцевих бюджетів	Значна нерівномірність фінансової спроможності громад
Розширення податкової бази громад	Залежність частини громад від трансфертів

Продовження табл. 2.2

Посилення бюджетної автономії	Обмеженість власних доходів у слабких громадах
Зростання можливостей для розвитку	Недостатність коштів на капітальні видатки
Активізація інфраструктурних проєктів	Висока частка поточних соціальних витрат
Підвищення фінансової відповідальності громад	Недостатня ефективність управління ресурсами в окремих громадах

Суттєвий вплив на сучасний стан фінансового забезпечення територіальних громад мають і зовнішні фактори, зокрема:

- загальна макроекономічна ситуація в державі;
- зміни податкового законодавства;
- інфляційні процеси;
- демографічні зміни;
- наслідки воєнного стану;
- міграція населення;
- скорочення або зміна структури місцевої економічної

активності.

У нинішніх умовах особливо актуальним є питання фінансової стійкості територіальних громад, тобто їх здатності зберігати стабільність бюджетної системи навіть у складних економічних і соціальних умовах. Фінансово стійка громада має не лише достатню дохідну базу, а й спроможність адаптуватися до змін зовнішнього середовища, раціонально управляти бюджетними ризиками, оптимізувати видатки та шукати нові джерела надходжень [20].

У цьому контексті важливим завданням сучасного етапу розвитку місцевого самоврядування є перехід від простої моделі фінансового утримання громад до моделі активного фінансового розвитку, за якої органи місцевого самоврядування не лише розподіляють наявні ресурси, а й цілеспрямовано працюють над розширенням дохідної

бази, стимулюванням економічної активності, залученням інвестицій та підвищенням ефективності управління місцевими фінансами.

Сучасний стан фінансового забезпечення територіальних громад в Україні свідчить про суттєве посилення ролі місцевих фінансів у системі публічного управління, розширення бюджетної автономії громад та підвищення їх відповідальності за соціально-економічний розвиток територій. Водночас наявні диспропорції у рівні фінансової спроможності громад, збереження залежності частини з них від міжбюджетних трансфертів, висока частка поточних витрат та обмеженість інвестиційних можливостей свідчать про необхідність подальшого вдосконалення механізмів фінансового забезпечення місцевого самоврядування[19].

Отже, фінансове забезпечення територіальних громад у сучасних умовах виступає ключовим фактором їх функціонування та розвитку, а його якість безпосередньо визначає рівень фінансової самостійності громад, ефективність місцевого самоврядування та здатність територій до сталого розвитку.

2.2. Оцінка доходної та видаткової бази територіальних громад

Оцінка доходної та видаткової бази територіальних громад є одним із ключових етапів дослідження їх фінансової самостійності, оскільки саме структура та обсяг доходів і видатків місцевих бюджетів відображають реальний рівень фінансової спроможності громади, ступінь її залежності від зовнішньої підтримки, а також можливості щодо забезпечення соціально-економічного розвитку території.

У сучасних умовах доходна база територіальних громад в Україні формується в межах бюджетного законодавства та включає як власні доходи, так і закріплені доходи, а також офіційні трансферти з державного бюджету. Саме співвідношення цих елементів дає змогу

оцінити рівень фінансової самостійності громади. Чим вищою є частка власних і закріплених доходів у загальному обсязі бюджетних надходжень, тим більшою є фінансова незалежність громади.

Узагальнена структура доходної бази територіальних громад може бути представлена у вигляді таблиці.

Таблиця 2.3

Узагальнена структура доходної бази територіальних громад [13]

Складова доходів	Економічний зміст	Роль у фінансовій самостійності громади
Податкові надходження	Основні доходи від місцевих та закріплених податків	Формують базову фінансову спроможність громади
Неподаткові надходження	Доходи від майна, послуг, адміністративних зборів	Диверсифікують фінансові ресурси
Доходи від операцій з капіталом	Надходження від продажу майна та землі	Мають додатковий, нерегулярний характер
Офіційні трансферти	Дотації та субвенції з державного бюджету	Забезпечують фінансове вирівнювання
Інші надходження	Гранти, благодійна допомога, міжнародні ресурси	Підсилюють розвитковий потенціал громади

Наведена структура свідчить про те, що доходна база територіальних громад є багатокомпонентною, однак її якість визначається не лише кількістю джерел доходів, а й ступенем їх стабільності, прогнозованості та керованості з боку органів місцевого самоврядування.

Для прикладу можна подати узагальнену аналітичну оцінку доходної бази територіальної громади м. Павлограда.

Таблиця 2.4

Оцінка доходної бази територіальної громади м. Павлограда [26]

Показник	Значення
Загальний обсяг доходів бюджету, тис. грн	1 854 000
Власні та закріплені доходи, тис. грн	1 223 000

Продовження табл. 2.4

Офіційні трансферти, тис. грн	631 000
Частка власних і закріплених доходів, %	660, 0
Частка трансфертів, %	340, 0
Доходи на 1 мешканця, грн	89 500
Темп приросту доходів за рік, %	11, 8

За наведеними даними можна зробити висновок, що Павлоградська громада має відносно достатній рівень фінансової самостійності, оскільки понад дві третини її доходів формуються за рахунок власних і закріплених джерел. Разом із тим частка трансфертів на рівні 34 % свідчить про збереження певної залежності від міжбюджетної підтримки [26].

Не менш важливою складовою фінансової оцінки є видаткова база територіальних громад, яка відображає напрями використання акумульованих фінансових ресурсів. Саме через видатки бюджету реалізуються функції місцевого самоврядування, забезпечується надання публічних послуг, утримується соціальна та комунальна інфраструктура, здійснюється благоустрій території та фінансуються програми розвитку.

Для систематизації видаткової бази територіальних громад доцільно подати її структуру у вигляді таблиці.

Таблиця 2.5

Узагальнена структура видаткової бази територіальних громад [13]

Напрямок видатків	Характеристика
Освіта	Утримання закладів освіти, заробітна плата, комунальні витрати
Охорона здоров'я	Фінансування медичних установ місцевого рівня
Соціальний захист	Підтримка вразливих категорій населення
Житлово-комунальне господарство	Благоустрій, утримання мереж, освітлення, санітарія
Культура і спорт	Утримання закладів культури та спортивної інфраструктури

Продовження табл. 2.5

Управління	Функціонування органів місцевого самоврядування
Капітальні видатки	Інвестиції в розвиток інфраструктури та об'єкти громади

Для аналітичної оцінки видаткової бази використаємо узагальнені показники. Павлоградської громади

Таблиця 2.6

Структура видатків бюджету територіальної громади м.Павлограда
[26]

Стаття видатків	Сума, тис. грн	Частка, %
Освіта	615 000	35,3
Охорона здоров'я	182 000	10,4
Соціальний захист	146 000	8,4
Житлово-комунальне господарство	243 000	14,0
Культура і спорт	98 000	5,6
Управління	174 000	10,0
Капітальні видатки	284 000	16,3
Разом	1742 000	100,0

Наведені дані свідчать про те, що найбільшу частку у видатковій структурі бюджету займає освітня сфера, що є типовим для більшості територіальних громад. Водночас позитивною ознакою є наявність порівняно значної частки капітальних видатків (16,3 %), що свідчить про орієнтацію громади не лише на поточне утримання інфраструктури, а й на її розвиток та модернізацію.

Для узагальнення взаємозв'язку між доходною та видатковою базою територіальних громад доцільно виділити основні критерії їх оцінки.

Таблиця 2.7

Критерії оцінки доходної та видаткової бази територіальних громад

Критерій	Зміст оцінки
Фінансова автономія	Частка власних і закріплених доходів у структурі бюджету
Бюджетна залежність	Частка трансфертів у загальному обсязі доходів
Податкова спроможність	Рівень податкових надходжень на 1 мешканця
Видаткова збалансованість	Співвідношення поточних і капітальних видатків
Соціальна орієнтованість	Частка соціальних видатків у структурі бюджету
Розвитковий потенціал	Частка капітальних інвестицій і програм розвитку

У сучасних умовах територіальні громади України демонструють різний рівень фінансової спроможності, що пояснюється нерівномірністю їх економічного потенціалу, податкової бази та управлінських можливостей. Водночас загальна тенденція свідчить про поступове посилення ролі власних і закріплених доходів у структурі місцевих бюджетів, що є позитивною ознакою зміцнення фінансової самостійності. Таким чином, доходна та видаткова база територіальних громад виступає основою їх фінансової самостійності, а її ефективне формування й раціональне використання є ключовими передумовами забезпечення стійкого розвитку територій та підвищення якості життя населення.

2.3 Основні проблеми забезпечення фінансової самостійності територіальних громад

Незважаючи на суттєві досягнення у сфері бюджетної децентралізації та реформування місцевого самоврядування, забезпечення фінансової самостійності територіальних громад в Україні

супроводжується низкою системних проблем, які стримують повною мірою реалізацію потенціалу місцевого розвитку. Сучасний стан фінансової спроможності громад характеризується як позитивними зрушеннями, так і наявністю суттєвих диспропорцій, обмежень і ризиків, що потребують комплексного аналізу та подальшого вдосконалення механізмів фінансового забезпечення [17].

Однією з ключових проблем є нерівномірність фінансової спроможності територіальних громад. В Україні існує значна диференціація між громадами за рівнем доходів, що зумовлено різницею в економічному потенціалі територій, рівні розвитку підприємництва, кількості платників податків, зайнятості населення та інвестиційної активності.

Суттєвою проблемою залишається залежність значної частини територіальних громад від міжбюджетних трансфертів. Це обмежує фінансову автономію органів місцевого самоврядування, знижує їх мотивацію до нарощування власних доходів та формує залежність від державної бюджетної політики.

Важливою проблемою є також обмеженість власних доходів територіальних громад. Незважаючи на наявність місцевих податків і зборів, їх фіскальна ефективність часто є недостатньою для забезпечення повного фінансування потреб громади. Це пояснюється як низьким рівнем економічного розвитку окремих територій, так і обмеженими повноваженнями органів місцевого самоврядування щодо встановлення ставок податків, розширення податкової бази та впливу на процес адміністрування податкових надходжень [19].

Серйозною проблемою є висока частка поточних видатків у структурі місцевих бюджетів, що обмежує можливості громад щодо фінансування капітальних інвестицій і розвитку інфраструктури. У результаті громади часто мають обмежені фінансові можливості для реалізації інвестиційних проєктів, модернізації комунального

господарства та створення умов для економічного розвитку.

Окремої уваги потребує проблема недостатньої ефективності управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні. Це знижує ефективність використання бюджетних коштів і не дозволяє повною мірою реалізувати потенціал місцевих фінансів.

Суттєвою проблемою є також обмеженість інвестиційних ресурсів територіальних громад. Доступ до кредитних ресурсів, грантів і міжнародної фінансової допомоги часто ускладнюється недостатньою підготовленістю місцевих органів влади, відсутністю якісних проєктних пропозицій та низьким рівнем інституційної спроможності.

Не менш важливою проблемою є недосконалість механізмів міжбюджетного регулювання, які не завжди забезпечують справедливий розподіл фінансових ресурсів між громадами. Існуюча система вирівнювання не повною мірою враховує специфіку територій, що може призводити як до недофінансування окремих громад, так і до неефективного використання бюджетних коштів.

В умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, значно загострилася проблема скорочення доходної бази територіальних громад. Це вимагає від органів місцевого самоврядування більш гнучкого підходу до управління фінансами та пошуку нових джерел доходів[18].

Ще одним проблемним аспектом є обмежена податкова автономія органів місцевого самоврядування. Незважаючи на право встановлювати місцеві податки і збори, їхній вплив на формування доходної бази залишається обмеженим через законодавчо встановлені рамки. Це знижує можливості громад щодо самостійного регулювання податкової політики відповідно до специфіки місцевого розвитку.

Важливим викликом є також кадровий фактор, оскільки ефективне управління фінансовими ресурсами потребує високого рівня професійної підготовки працівників органів місцевого самоврядування. У

багатьох громадах спостерігається дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері фінансового менеджменту, бюджетного планування та інвестиційної діяльності.

Таким чином, проблеми забезпечення фінансової самостійності територіальних громад мають комплексний характер і охоплюють економічні, фінансові, організаційні та інституційні аспекти. Їх наявність свідчить про те, що, незважаючи на позитивні результати децентралізації, процес формування фінансово спроможних громад ще не завершений і потребує подальшого вдосконалення.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1. Зарубіжний досвід забезпечення фінансової самостійності місцевих громад та можливості його використання в Україні

У сучасних умовах реформування системи місцевого самоврядування в Україні важливого значення набуває вивчення зарубіжного досвіду забезпечення фінансової самостійності місцевих громад. Саме тому аналіз міжнародних підходів до формування фінансової бази місцевого самоврядування є важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Зарубіжний досвід переконливо демонструє, що успішне функціонування місцевих громад базується на кількох фундаментальних засадах:

- наявності стабільної власної дохідної бази;
- широких повноваженнях у сфері бюджетного планування;
- фінансовій відповідальності місцевої влади;
- ефективній системі міжбюджетного вирівнювання;
- можливості залучення додаткових фінансових ресурсів;
- високій якості управління місцевими фінансами.

У країнах Європейського Союзу фінансова самостійність місцевих громад розглядається як невід’ємна складова Європейської хартії місцевого самоврядування, згідно з якою органи місцевого самоврядування повинні мати право на достатні власні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень[16].

Особливий інтерес для України становить досвід Польщі, яка є однією з найближчих до України за історичними та інституційними умовами країн, що успішно реалізувала реформу місцевого

самоврядування та бюджетної децентралізації. Польська модель фінансової самостійності громад базується на поєднанні власних доходів, закріплених податків, державних субвенцій і дотацій, а також активного використання коштів Європейського Союзу для розвитку територій.

Однією з важливих особливостей польської системи є те, що місцеві громади не лише отримують фінансові ресурси, а й мають високий рівень відповідальності за їх використання. Це стимулює місцеву владу до активного розвитку податкової бази, підтримки підприємництва, залучення інвестицій та ефективного управління місцевими фінансами.

Значний практичний інтерес для України становить також досвід Німеччини, де місцеве самоврядування має високий рівень фінансової автономії. Німецька модель базується на принципі фінансової забезпеченості муніципалітетів, відповідно до якого громади повинні мати достатні ресурси для виконання покладених на них функцій[20].

Особливістю німецької системи є те, що громади мають досить широкі можливості щодо впливу на місцеву податкову політику, що підвищує рівень їх фінансової самостійності. Водночас система міжбюджетного вирівнювання в Німеччині є достатньо розвиненою та спрямованою на зменшення диспропорцій між багатшими та біднішими територіями.

Не менш важливим для України є досвід Франції, де фінансова самостійність місцевих громад поєднується з чіткою державною координацією та високим рівнем бюджетної дисципліни. Французька модель характеризується широким спектром місцевих податків, розвиненою системою фінансового планування та активним використанням муніципального кредитування для реалізації інфраструктурних проєктів.

Цікавим прикладом є також досвід Швеції, де місцеві громади мають один із найвищих рівнів фінансової автономії в Європі.

Шведська система базується на потужній дохідній базі місцевих органів влади, значна частина якої формується за рахунок місцевого прибуткового податку. Завдяки цьому громади мають значні можливості для самостійного фінансування освіти, соціального захисту, охорони здоров'я та місцевої інфраструктури.

Окремої уваги заслуговує досвід Естонії, яка досягла значних результатів у сфері цифровізації місцевого управління. Завдяки широкому впровадженню електронних систем бюджетування, адміністрування податків, управління комунальним майном та електронних послуг місцеві громади в Естонії мають вищий рівень прозорості, оперативності та ефективності фінансового управління. Для України цей досвід є особливо актуальним у контексті цифрової трансформації публічного сектору.

Для більш системного узагальнення можливостей використання міжнародного досвіду в Україні доцільно подати їх у вигляді таблиці (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Можливості використання зарубіжного досвіду забезпечення фінансової самостійності громад в Україні[18]

Елемент зарубіжного досвіду	Сутність	Можливість адаптації в Україні
Розширення податкової автономії	Надання громадам ширших повноважень у сфері місцевих податків	Може посилити дохідну базу місцевих бюджетів
Ефективне фінансове вирівнювання	Зменшення диспропорцій між громадами	Доцільне для підтримки слабших громад
Довгострокове бюджетне планування	Орієнтація на стратегічний розвиток	Підвищить ефективність використання ресурсів
Залучення грантів та інвестицій	Використання зовнішніх джерел фінансування	Сприятиме розвитку інфраструктури
Цифровізація фінансового управління	Електронне бюджетування, цифровий контроль	Підвищить прозорість та ефективність управління
Фінансова відповідальність громад	Посилення зв'язку між доходами результатами управління	Сприятиме ефективнішій бюджетній політиці

Зарубіжний досвід забезпечення фінансової самостійності місцевих громад свідчить про те, що успішне місцеве самоврядування можливе лише за умови наявності достатньої дохідної бази, реальної бюджетної автономії, ефективної системи фінансового вирівнювання та високого рівня управлінської спроможності.

Використання зарубіжного досвіду у сфері забезпечення фінансової самостійності територіальних громад може стати важливим інструментом подальшого вдосконалення місцевих фінансів в Україні, зміцнення фінансової спроможності громад та підвищення ефективності місцевого самоврядування.

3.2. Перспективні напрями підвищення фінансової спроможності та самостійності територіальних громад

В умовах сучасних трансформацій публічного управління, бюджетної децентралізації та необхідності забезпечення стійкого розвитку територій особливого значення набуває пошук ефективних шляхів підвищення фінансової спроможності та самостійності територіальних громад. Незважаючи на позитивні результати реформи місцевого самоврядування, фінансова база багатьох громад залишається недостатньо стійкою, а рівень їх фінансової автономії — нерівномірним. Саме тому вдосконалення механізмів формування та використання фінансових ресурсів громад має стати одним із пріоритетних напрямів сучасної фінансової політики на місцевому рівні [13].

Підвищення фінансової спроможності територіальних громад слід розглядати як комплексний процес, що включає:

- зміцнення власної дохідної бази;
- підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами;
- удосконалення бюджетного планування;
- активізацію інвестиційної діяльності;

- зниження залежності від міжбюджетних трансфертів;
- підвищення результативності використання бюджетних коштів.

Одним із ключових напрямів підвищення фінансової самостійності територіальних громад є розширення та зміцнення власної дохідної бази. Саме наявність стабільних власних доходів є головною умовою реальної фінансової автономії місцевого самоврядування[21].

Особливо важливим є підвищення ролі економічного розвитку громади як основи її фінансової спроможності. Практика свідчить, що фінансово сильними є ті громади, які не обмежуються лише бюджетним адмініструванням, а активно працюють над розвитком місцевої економіки, стимулюванням зайнятості, підтримкою підприємницької активності та залученням інвестицій. Саме тому фінансова самостійність територіальних громад має розглядатися не ізольовано від економічного розвитку, а як його безпосередній результат.

Важливим напрямом зміцнення фінансової спроможності громад є підвищення ефективності управління комунальним майном і земельними ресурсами. Комунальна власність є вагомим фінансовим активом територіальної громади, однак у багатьох випадках її потенціал використовується недостатньо ефективно. Удосконалення системи обліку, оцінки, оренди та використання комунального майна, а також підвищення ефективності земельного адміністрування можуть суттєво збільшити неподаткові надходження до місцевих бюджетів.

Не менш важливим є вдосконалення бюджетного планування та фінансового менеджменту на місцевому рівні. Ефективне управління фінансовими ресурсами громади передбачає не лише правильний розподіл наявних коштів, а й стратегічне бачення фінансового розвитку [19].

Підвищення фінансової спроможності територіальних громад також безпосередньо пов'язане з розвитком інвестиційної та грантової діяльності. Залучення таких ресурсів дає змогу реалізовувати

масштабні інфраструктурні, соціальні та енергетичні проєкти без надмірного навантаження на місцевий бюджет. Однак для цього громади мають розвивати проєктний менеджмент, інституційну спроможність і кадровий потенціал.

Окремої уваги заслуговує напрям цифровізації управління місцевими фінансами, який у сучасних умовах стає важливим чинником підвищення ефективності бюджетного процесу.

Для територіальних громад України особливо актуальним є розвиток електронного врядування, електронного бюджету, цифрових платформ взаємодії з громадянами та відкритих фінансових даних.

Ще одним важливим напрямом є оптимізація видаткової політики територіальних громад. Підвищення фінансової спроможності громади залежить не лише від обсягу доходів, а й від ефективності витрачання коштів. У багатьох громадах значна частина бюджету спрямовується на утримання розгалуженої мережі установ, яка не завжди відповідає реальним потребам населення. У зв'язку з цим важливими є:

- оптимізація бюджетної мережі;
- скорочення неефективних витрат;
- енергозбереження;
- модернізація комунальної інфраструктури;
- підвищення результативності бюджетних програм.

Раціоналізація видатків дозволяє вивільнити частину ресурсів для розвитку громади та підвищити загальну ефективність місцевої бюджетної політики[17].

Особливу роль у підвищенні фінансової самостійності територіальних громад відіграє кадрове забезпечення органів місцевого самоврядування. Фінансова спроможність громади значною мірою залежить від професійності управлінських кадрів, їх здатності ефективно планувати бюджет, залучати ресурси, реалізовувати інвестиційні проєкти та забезпечувати результативне використання коштів.

Окрім загальних напрямів, доцільно також сформулювати практичні пропозиції, які можуть бути застосовані в діяльності територіальних громад України (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Проблеми та заходи щодо підвищення фінансової самостійності територіальних громад [12]

Проблема	Запропонований захід	Очікуваний результат
Висока залежність від трансфертів	Розширення місцевої дохідної бази	Підвищення фінансової автономії
Низький рівень неподаткових доходів	Активізація використання комунального майна	Збільшення доходів бюджету
Недостатній рівень інвестицій	Розвиток грантової та проєктної діяльності	Залучення додаткових фінансових ресурсів
Неефективна структура видатків	Оптимізація бюджетних витрат	Зростання ефективності використання коштів
Слабкий фінансовий менеджмент	Впровадження стратегічного бюджетного планування	Поліпшення якості фінансового управління
Недостатня цифровізація	Впровадження електронного бюджету та цифрових сервісів	Підвищення прозорості та контролю

У сучасних умовах особливого значення набуває також підвищення фінансової стійкості територіальних громад, тобто їх здатності зберігати бюджетну стабільність навіть у складних економічних, соціальних і безпекових умовах. Для цього громади мають формувати резерви, посилювати бюджетну дисципліну, здійснювати фінансовий моніторинг ризиків і забезпечувати гнучкість фінансової політики.

Отже, перспективні напрями підвищення фінансової спроможності та самостійності територіальних громад в Україні мають комплексний характер і охоплюють як фінансово-економічні, так і організаційно-

управлінські аспекти. Їх реалізація дозволить зміцнити доходну базу місцевих бюджетів, підвищити ефективність використання ресурсів, зменшити залежність громад від міжбюджетних трансфертів та створити умови для сталого розвитку територій [20].

Фінансова самостійність територіальних громад повинна розглядатися не лише як результат бюджетної децентралізації, а як стратегічна мета розвитку місцевого самоврядування, досягнення якої потребує системної державної підтримки, ефективного місцевого управління та активного використання внутрішнього і зовнішнього фінансового потенціалу громад.

ВИСНОВКИ

У результаті виконання курсової роботи було досліджено теоретичні засади, сучасний стан, проблеми та перспективи забезпечення фінансової самостійності територіальних громад в Україні. Проведене дослідження дозволяє зробити низку узагальнюючих висновків.

Передусім встановлено, що фінансова самостійність територіальних громад є однією з ключових умов ефективного функціонування системи місцевого самоврядування та важливим чинником соціально-економічного розвитку територій. Вона полягає у здатності органів місцевого самоврядування самостійно формувати, розподіляти та використовувати фінансові ресурси з метою забезпечення виконання власних і делегованих повноважень, фінансування місцевих програм та задоволення потреб населення.

Фінансові ресурси територіальних громад формуються за рахунок власних доходів, закріплених доходів, неподаткових надходжень, міжбюджетних трансфертів, а також інших фінансових джерел, зокрема інвестицій, грантів і міжнародної допомоги. Встановлено, що саме власні та закріплені доходи є основою фінансової самостійності громад, оскільки вони забезпечують реальну бюджетну автономію та створюють передумови для самостійного розвитку територій. Особливо важливе значення у структурі доходів місцевих бюджетів має податок на доходи фізичних осіб, який у більшості громад виступає основним джерелом бюджетних надходжень.

В процесі аналізу сучасного стану фінансового забезпечення територіальних громад в Україні встановлено, що внаслідок реалізації реформи децентралізації фінансова база місцевого самоврядування суттєво зміцнилася, а роль місцевих бюджетів у бюджетній системі держави значно зросла. Разом із тим дослідження показало, що сучасний стан фінансового забезпечення громад залишається

неоднорідним: поряд із фінансово спроможними громадами існує значна кількість територій, які зберігають високу залежність від міжбюджетних трансфертів та мають обмежені можливості для самостійного розвитку.

Оцінка доходної та видаткової бази територіальних громад дозволила встановити, що рівень фінансової самостійності громади визначається не лише обсягом її доходів, а й структурою надходжень та ефективністю використання ресурсів. Виявлено, що найбільшу частку в доходах місцевих бюджетів займають податкові надходження, тоді як у видатковій структурі переважають поточні соціально орієнтовані витрати, зокрема на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, житлово-комунальне господарство та утримання місцевої інфраструктури. Водночас значна частка поточних видатків обмежує можливості громад щодо фінансування капітальних інвестицій і реалізації проєктів розвитку.

У роботі було виявлено низку основних проблем забезпечення фінансової самостійності територіальних громад. До них віднесено: нерівномірність фінансової спроможності громад, значну залежність частини з них від міжбюджетних трансфертів, обмеженість власної дохідної бази, недостатню ефективність управління фінансовими ресурсами, низький рівень диверсифікації джерел доходів, високу частку поточних видатків у бюджетах, обмеженість інвестиційних можливостей та вплив зовнішніх економічних і безпекових факторів.

У ході дослідження було обґрунтовано перспективні напрями підвищення фінансової спроможності та самостійності територіальних громад. До основних із них віднесено:

- зміцнення власної дохідної бази громад;
- активізацію розвитку місцевої економіки та підприємництва;
- підвищення ефективності управління комунальним майном і земельними ресурсами;
- удосконалення бюджетного планування та

фінансового менеджменту;

- залучення інвестицій, грантів і міжнародної допомоги;
- цифровізацію управління місцевими фінансами;
- оптимізацію видаткової політики;
- підвищення професійного рівня кадрів органів місцевого

самоврядування.

Загалом проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що фінансова самостійність територіальних громад є стратегічною передумовою їх стійкого розвитку, підвищення якості місцевого управління та зміцнення місцевої демократії. Саме фінансово спроможна громада здатна не лише забезпечувати належне виконання поточних функцій, а й формувати довгострокову політику розвитку, залучати інвестиції, модернізувати інфраструктуру та підвищувати добробут населення.

Отже, подальше зміцнення фінансової самостійності територіальних громад в Україні має ґрунтуватися на поєднанні державної підтримки, удосконалення нормативно-правової бази, підвищення ефективності місцевого фінансового управління та активізації внутрішнього економічного потенціалу громад. Саме реалізація цих підходів сприятиме формуванню фінансово стійких, самодостатніх і конкурентоспроможних територіальних громад, здатних ефективно функціонувати в умовах сучасних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254>
2. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII.. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
3. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>
4. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
5. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV.. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97>
7. Офіційний сайт Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <https://www.mof.gov.ua>
8. Офіційний сайт Міністерство розвитку громад та територій України. Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua>
9. Офіційний сайт Державна служба статистики України. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua>
10. Офіційний портал Децентралізація в Україні. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua>
11. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник. К.: НІОС, 2019.
12. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: навч. посіб. К.: Знання, 2020.
13. Опарін В. М. Фінанси: загальна теорія: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2018.
14. Бюджетна система: підручник / за ред. С. І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2021.
15. Мельник В. М. Фінанси територіальних громад: теорія і практика. Львів: ЛНУ, 2020.

16. Козоріз М. А. Фінансова спроможність територіальних громад: сучасний стан та проблеми розвитку // *Економіка України*. 2022. № 3.
17. Буряченко А. Є. Бюджетна децентралізація в Україні: стан та перспективи розвитку // *Фінанси України*. 2023. № 1.
18. Тарасенко О. О. Місцеві бюджети в умовах децентралізації // *Економічний вісник*. 2021. № 4.
19. Луніна І. О. Міжбюджетні відносини в Україні: сучасні тенденції // *Фінанси України*. 2022. № 5.
20. Дубровський В. М. Фінансова автономія місцевого самоврядування: проблеми та перспективи // *Економіка та держава*. 2023. № 6.
21. OECD. Fiscal Decentralisation and Local Government Finance. – Paris, 2021.
22. World Bank. Decentralization and Local Government Financing. – Washington, 2022.
23. European Commission. Local Government Finance Report. – Brussels, 2023.
24. Аналітичний звіт «Фінансова спроможність територіальних громад України». К.: Мінрегіон, 2023.
25. Звіт про виконання місцевих бюджетів України. Міністерство фінансів України, 2024.
26. Офіційний сайт Павлоградської міської ради.
<https://pavlogradmrada.dp.gov.ua/>
27. Статистичний щорічник України. Державна служба статистики України, 2024.
28. Регіональні стратегії розвитку територіальних громад (на прикладі громад Дніпропетровської області). – 2023–2024 рр.